

Sociaal verzekeren in België: de factor Lemaire.

Het archief van vzw De Sociale
Voorzorg en van Henri Lemaire

Martijn Vandenbroucke, Amsab-ISG

Begin 2004 werd in Amsab-ISG een omvangrijk archief gedeponereerd door de verzekeringsmaatschappij P&V. Een eerste vluchtige blik op het materiaal zei me dat het hier archief van verschillende archiefvormers betrof maar met telkens een constante: Henri Lemaire, telg van de familie die onlosmakelijk met de Prévoyance Sociale of de PS, de juridische voorganger van P&V Verzekeringen verbonden is.

Verzekeren met een sociaal doel

De Sociale Voorzorg (de weinig gehanteerde vertaling van La Prévoyance Sociale) is in feite een onderdeel van de Groep PS die op het hoogtepunt van zijn bestaan uit vijf (of zes) maatschappijen bestond: de samenwerkende maatschappij (sm) De Sociale Voorzorg, sm De Sociale Voorzorg Herv verzekering, sm De Sociale Voorzorg Gemeenschappelijke Kas,

de vzw De Sociale Voorzorg en sm Codep Spaarbank.⁽¹⁾ Een zesde maatschappij, die soms ook nog wordt vernoemd, was het sociaal verzekeringsfonds De Zelfstandige Arbeiders van België (ZAB). De Sociale Voorzorg was evenwel de belangrijkste en zorgde voor 95 % van de winst. De Herv verzekering leverde een kleine winst op, terwijl de Gemeenschappelijke Kas, die de arbeidsongevallen dekte, haar overschot voor 90 % uitkeerde aan de verzekerden.

De vzw De Sociale Voorzorg werd opgericht in het kader van de 'socialisatie van de winst' en beheerde de sociale instellingen van de groep. Deze instellingen waren vier MPPI's (medisch-psycho-pedagogische instituten te Momignies, Ukkel, Schepdaal en Solières) opgericht tussen 1957 en 1971 waar sociaal onangepaste kinderen medisch begeleid werden en een algemene vorming - nadien ook vakonderwijs - kregen (Momignies, Ukkel, Schepdaal en Solières), een tehuis voor kinderen te Felenne, een sanatorium te Tombeek en de thermale centra te Oostende en Spa. Voor de Tweede Wereldoorlog richtte De Sociale Voorzorg zich in de eerste plaats op de strijd tegen de tuberculose, nadien op het sociaal thermalisme. Na enkele jaren verschoof de aandacht naar mindervalide kinderen.

Ten slotte waren er nog de twee centra te Felenne en Beauraing, waar kinderen in het kader van de wet op de jeugdbescherming werden geplaatst en een bejaardentehuis dat op het domein van Tombeek werd geïnstalleerd.

De hoofdzetel van de Prévoyance Sociale, square de l'Aviation, gebouwd in 1912 en verbouwd door de Brunfauts in 1932 (waar vandaag het SOMA is gevestigd)

Joseph Lemaire, redder van het sociaal verzekeren

Toen op 18 maart 1882 te Grivegnée (Luik) Joseph Lemaire, zoon van een zandgietsvormmaker, werd geboren, wist niemand dat de naam van het kind synoniem zou worden voor het sociaal verzekeren in België.⁽²⁾ In 1907 trad Lemaire meteen na de oprichting van de Prévoyance Sociale in dienst als regionaal inspecteur voor de provincie Luik. Twee jaar later werd hij bevorderd tot algemeen inspecteur voor Wallonië en nog eens twee jaar later werd hij als vertegenwoordiger van het personeel opgenomen in de Raad van Beheer. Voortdurend wees hij op de slechte financiële toestand van de maatschappij; de reserves waren op dat moment volkomen ontoereikend om alle afgesloten polissen te kunnen uitbetalen!⁽³⁾

Tijdens de Eerste Wereldoorlog reisde hij in moeilijke omstandigheden door heel Wallonië en nam hij bovendien de taak van de gefusilleerde inspecteur voor de provincie Luxemburg over. In 1917 verhuisde hij naar Brussel, van waaruit hij zijn inspectieopdrachten voortzette. Kort na het einde van de Eerste Wereldoorlog werd hij eerst inspecteur-generaal en vervolgens (op 14/07/1921) codirecteur van de PS, in opvolging van Jules Mansart.⁽⁴⁾

De PS kende in het interbellum een grote expansie. De maatschappij kreeg in de eerste naoorlogse jaren weliswaar af te rekenen met een groot aantal schadedossiers, terwijl heel weinig fondsen waren binnengekomen, maar tegelijk profiteerde ze van het uitbundige positivisme van de jaren twintig. Nadat een open oorlog met

het eveneens vanuit socialistische hoek opgerichte OMOB was bedwongen, wijdde Lemaire zich aan de uitbouw van de maatschappij. Hij stak bijzonder veel energie in de opbouw van een netwerk van internationale contacten tussen verzekeringsmaatschappijen ontstaan uit de coöperatieve en arbeidersbeweging. In 1922 lag hij dan ook aan de basis van een samenkomst van verzekeringsmaatschappijen te Rome. Deze conferentie was de aanleiding tot de oprichting van een Comité Verzekeringen binnen de Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA), waarvan hij tot 1946 het secretariaat waarnam.

In 1925 werd Lemaire directeur-generaal van de PS. Kort daarop (op 25 mei) richtte hij de PS-Herverzekering op, met als doel de herverzekering van andere coöperatieve verzekeringsmaatschappijen en het behandelen van zaken die het Rijksse bijkantoor (geopend in juni) niet mocht boeken. Later kwam er nog een tweede bijkantoor in het Luxemburgse Esch-sur-Alzette.⁽⁵⁾ In de jaren dertig werden er bijkantoren geopend in alle grote Vlaamse steden, werd de PS-Gemeenschappelijke kas opgericht (1932) en kwam er binnen de maatschappij een nieuwe afdeling Ongevallenverzekering onder leiding van Raymond, Lemaire's tweede zoon.⁽⁶⁾ De groei van de maatschappij stelde Lemaire voor het probleem wat er moest gebeuren met de winsten; hij opteerde voor een 'socialisering' ervan, in plaats van te streven naar het monopolie voor de verzekeringen dat - zo vond hij - elk privé-initiatief smoort. De doelstelling werd geconcretiseerd in de strijd tegen de tuberculose. Op 1 oktober 1927 werd een eerste preventorium geopend in het eind

1925 aangekochte kasteel van Tribomont. Een jaar later werd een eigendom gekocht te Klemskerke (De Haan) om er op 15 februari 1929 een tweede preventorium te openen. In 1936 opende de vzw een rusthuis (Quiétude in het kasteel van Fallais) en zorgde ze voor de financiering van een laboratorium van de Faculteit Geneeskunde van de ULB, waar Lemaire in de Raad van Beheer zetelde.

In 1937 werd het Sanatorium Joseph Lemaire in Tombeek (Overijse) opgericht en kort daarop het preventorium L'Heureux Abri in Solières. Na de Tweede Wereldoorlog verschoof de aandacht naar het sociaal thermalisme, met centra te Spa (1949) en Oostende (1950). Zonnige Uren Oostende bestond in feite uit drie instellingen, namelijk Zonnige Uren zelf, Lucht en Zee Mariakerke en Vrolijk Verblijf Klemskerke. Deze laatste instelling vond haar oorsprong in 1929, toen De Sociale Voorzorg een villa aan de kust kocht om die als preventorium voor zwakke en pretuberculeuze kinderen ter beschikking van de socialistische mutualiteiten te stellen. Wanneer het Nationaal Verbond van Socialistische Mutualiteiten in 1960 besliste de kinderen van zijn kolonies in Ottignies te groeperen, was De Sociale Voorzorg gedwongen op zoek te gaan naar een andere bestemming voor haar gebouw in Klemskerke. Vrolijk Verblijf werd zodoende een centrum voor astmatische kinderen. In de tweede helft van de jaren vijftig verschoof de aandacht naar de opvang van verstandelijk gehandicapte kinderen. Er kwamen MPPI'S te Solières (i.p.v. het ter ziele gegane preventorium) en Schepdaal in 1957 en te Momignies in 1962 (zie hoger). Voorts ondersteunde de PS de oprichting

van een instelling voor cerebromotorisch gestoorde kinderen (Solières), voor astmapatiëntjes (Klemskerke) en voor geplaatste kinderen (Fellenne).⁽⁷⁾ Dit laatste was geen eigen creatie, maar werd overgenomen van de vzw Socialistische Solidariteit.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog stond Lemaire in voor de omvorming van het sanatorium te Tombeek tot veldhospitaal, zorgde hij voor asiel voor vele verzetslieden en verzekerde hij de voedselvoorziening van vele personeelsleden van de PS. Hij was ook de initiatiefnemer van het Werk van het Pakket voor de Gevangeren.

Na de Tweede Wereldoorlog werd De Sociale Voorzorg dé financiële motor van de socialistische beweging; ze ondersteunde de socialistische pers, stond in voor leningen aan de vakbonden, financierde talrijke partijorganisaties en voorzag in een uitgebreid gebouwenpatrimonium voor de mutualistische werking (bijvoorbeeld te Singelbeek, 1949).

In 1937 was de maatschappij ook de initiatiefnemer en geldschietster van het Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, dat als voorganger van Amsab-ISG kan gelden.⁽⁸⁾

Om de socialisering van de winsten te symboliseren, besloot de Raad van Beheer van De Sociale Voorzorg in 1957, naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de maatschappij, de Stichting Joseph Lemaire in te stellen. Om de twee jaar, sinds 1959, kent de stichting de Prijs Joseph Lemaire toe met als doel "alle uitmuntende initiatieven ten gunste van de sociale vooruitgang aan te moedigen en te steunen"⁽⁹⁾

Lemaire zelf ontving diverse onderscheidingen, waaronder deze van eredecken van

de Arbeid, commandeur van de Orde van Leopold II, commandeur van de Kroonorde, grootofficier van de Orde van Leopold en Minister van Staat. Hij was lange tijd lid en ondervoorzitter van het Directiecomité van het Rode Kruis van België, lid van het Directiecomité van de Belgisch Nationaal Werk tot Bestrijding van de Tuberculose, lid van de Raad van Beheer van de Centrale Dienst voor Hypothecair Krediet en lid van de Raad van Beheer van de Algemene Spaar- en Lijfrentekas (ASLK).

Hij overleed op 5 juli 1966 te Bosvoorde op 84-jarige leeftijd aan de gevolgen van kanker. Tijdens zijn begrafenis drie dagen later stierf ook zijn vrouw Julia Ramboux aan een hersenbloeding. Ze heeft nooit geweten dat haar man haar in de dood was voorgedaan want ze leed al lange tijd aan hersensclerose.⁽¹⁰⁾

De zonen Lemaire zetten het werk van hun vader voort

(Joseph-)Henri 'Jo' Lemaire (Esneux 04/09/1907 - Etterbeek 29/06/1995)⁽¹¹⁾ werd op 23-jarige leeftijd opgenomen in de PS als attaché van de directie. Al snel werd hij adjunct-directeur en directeur, om in 1955 zijn vader op te volgen als directeur-generaal en voorzitter van het Directiecomité. In 1946 nam hij het secretariaat van het Comité Verzekeringen binnen de ICA (Internationale Coöperatieve Alliantie) over (tot 1969). Toen zijn vader in 1968 ontslag nam als voorzitter van de Raad van Beheer van de PS, nam Henri die vacante stoel in. Hij nam pas in 1994 ontslag uit de Raad van Beheer van wat nu P&V is geworden.

Intussen was hij ook een zwaargewicht

in de socialistische beweging. Naast lid van de partijbureaus van PS en SP én van het Presidium van de Gemeenschappelijke Actie (hij was zonder meer een van de laatste unitaire socialisten) was hij lange tijd voorzitter van het dagblad *Le Peuple* (1957-1969), voorzitter van de koepel van socialistische coöperaties Febecoop, regent van de Nationale Bank en lid van de Raden van Beheer van de ASLK, de Centrale Dienst voor het Hypothecair Krediet, de Nationale Investeringsmaatschappij, de Bankcommissie (1955-1965)⁽¹²⁾ en de Hoge Raad van Financiën.

Binnen de verzekeringswereld was hij lid van het Directiecomité van de Union Professionnelle des Entreprises d'Assurances (UPEA), secretaris van het Comité Levensverzekering, voorzitter van de Association de l'Assurance Vie-Populaire en ondervoorzitter van de Association des Caisses Communes d'Assurances. Voorts was hij rechter bij de Handelsrechtbank. Ten slotte doen we nog een greep uit het ontelbaar aantal vrijwillige functies dat hij bekleedde, zoals het ondervoorzitterschap van de coöperatie Maison du Peuple van Brussel, het secretaris-generaalschap van de Brailleliga, het lidmaatschap van het Directiecomité van het Rode Kruis en het voorzitterschap van de Raad van Beheer van de ULB (1972-1973).⁽¹³⁾

Terwijl Henri het sociale en politieke pad van zijn vader volgde, richtte Raymond (Luik 19/03/1913 - Brussel 08/02/1982)⁽¹⁴⁾ zich vooral op het commerciële en internationale aspect van het verzekeringswezen. Na studies in Groot-Brittannië, Nederland en Duitsland volgde hij de familietraditie en trad in 1932 in dienst van de PS als secretaris

Het driemanschap Lemaire: v.l.n.r. vader Joseph en zoons Henri en Raymond

van de nieuwe dienst Ongevallen. Drie jaar later werd hij inspecteur-generaal, directeur van de Externe Dienst en adjunct-directeur-generaal. In 1968 volgde hij zijn broer op als directeur-generaal en een jaar later nam hij ook het secretariaat van het Comité Verzekeringen binnen de ICA over.

Raymond was net als zijn broer lid van de partijbureaus van SP en PS, lid van de Raad van Beheer van de SGC, lid van de Nationale Raad voor de Coöperatie en lid en voorzitter van de Raad van Beheer van Codep. Binnen de internationale coöperatieve beweging vervulde hij lange tijd de functies van voorzitter van het Internationaal Coöperatief Bureau van Herverzekeringen en van het Comité Verzekeringen van de ICA. Daarnaast was hij vanaf begin jaren 1960 tot eind jaren 1970 voorzitter van het Beheerscomité van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, ondervoorzitter

van Sabena (1976-1978), commissaris bij de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (1964-1971) en voorzitter van de Verzekeringsmaatschappij voor luchtvaart Aviabel. Net als zijn vader was hij ondervoorzitter van het Rode Kruis van België (1945-1980). Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij afgevaardigd beheerder voor het Rode Kruis in Vichy-Frankrijk. In de laatste oorlogsjaren werd hij belast met de organisatie van de repatriëring van de krijgsgevangenen in overleg met het Amerikaanse leger. Ten slotte was hij ook commandeur in de Orde van Leopold II.

Het archief

Zoals reeds eerder aangestipt, is dit archief een conglomeraat van diverse archieven. Het grootste deel ervan werd gevormd door de vzw De Sociale Voorzorg en heeft be-

trekking op het beheer van de instellingen van de vzw (zoals Momignies, Solières, Spa, Oostende, Ukkel en Schepdaal). Het omvat ook een gedeelte van het archief van Henri Lemaire. Hij voerde zijn briefwisseling namelijk vanuit de hoofdzetel van De Sociale Voorzorg, wat niet zo verwonderlijk is, maar waardoor wel overlappingsen ontstaan zijn. Hij verstuurde brieven als voorzitter van de Association de l'Assurance Vie Populaire met het briefhoofd van De Sociale Voorzorg of hij werd als lid van de Raad van Beheer van de ULB toch aangeschreven als voorzitter van De Sociale Voorzorg. Ten slotte is er nog een klein gedeelte archief dat door de samenwerkende maatschappij De Sociale Voorzorg werd gevormd en zijn er enkele dossiers die door Joseph Lemaire werden gevormd.

Het archief is quasi volledig naoorlogs (tot 1990-1991), maar bevat een aantal verdwaalde dossiers uit de jaren 1920 en 1930. De stortingslijst beslaat 1050 nummers, opgeborgen in 162 dozen (17,8 lopende meter). Zodra een overeenkomst met de archiefvormer is bereikt, zal het archief beschikbaar zijn voor het publiek.

(1) In 1994 fuseerde Codep Spaarbank met Bank Nagelmackers 1747, die op zijn beurt in 2002 werd verkocht aan de Britse verzekeringsgroep CGNU, eigenaar van Delta Lloyd. Zie ook M. VANDENBROUCKE, De inventarissen van de archieven van CODEP-spaarbank en van Les Vacances Ouvrières. In: *Brood & Rozen*, (2005)1, p. 85-97.

(2) Amsab-ISG, Biodoc 83/77, Joseph Lemaire.

(3) M. RADELET, *Joseph Lemaire. Een groot leven, een groot werk*, Brussel: Labor, p. 34-36.

(4) M. RADELET, *Joseph Lemaire [...]*, p. 34-35: In 1909 hadden Jules Mansart uit La Louvière en Jules Bourquin, die lange tijd voor een Franse gasmaatschappij had gewerkt, de directie overgenomen van de Brusselse aristocraat Jean Hendrickx de la Rocca. M. RADELET, *Joseph*

Lemaire [...], p. 43: Bourquin bleef in 1921 directeur, maar had enkel nog de verantwoordelijkheid voor de publiciteit. De volledige administratieve en commerciële verantwoordelijkheid lag nu bij Lemaire.

(5) M. RADELET, *Joseph Lemaire [...]*, p. 46.

(6) M. RADELET, *Joseph Lemaire [...]*, p. 50.

(7) Solières wordt aangekocht in 1934 en ingehuldigd in 1935. Aanvankelijk een weeshuis en tbc-preventorium voor jongens, werd het in 1957 een opvangtehuis voor onaangepaste kinderen. Klemskerke werd in 1960 omgevormd van tbc-preventorium tot instelling voor de behandeling van astma en allergieën.

(8) M. RADELET, *Joseph Lemaire [...]*, p. 65.

(9) M. RADELET, *Joseph Lemaire [...]*, p. 89.

(10) M. RADELET, *Joseph Lemaire [...]*, p. 97-98; Amsab-ISG, Biodoc 83/77, Joseph Lemaire.

(11) Amsab-ISG, Biodoc 82/75, Henri Lemaire.

(12) Ter vervanging van Julien Papart.

(13) Lid van de Raad van Beheer sinds 1964. Tot erevoorzitter benoemd in 1973.

(14) Amsab-ISG, Biodoc 32/34, Raymond Lemaire.

Van Assebroek tot Zuienkerke. Socialistisch partijarchief in het Brugse

Martijn Vandenbroucke, Amsab-ISG

Vorig jaar ontving Amsab-ISG een omvangrijk archief van het secretariaat van sp.a-West-Vlaanderen. Het betreft hier een typisch conglomeratarchief, een heteroog geheel van diverse archieven die in de kelders van het Brugse volkshuis waren opgeslagen.

In de tientallen archiefdozen steekt uiteraard slechts een klein deeltje archief van

de jonge provinciale federatie, die na de herverdeling van Vlaanderen in provinciale kieskringen medio 2000 werd opgericht. Voordien was Brugge de zetel van de SP-federatie Brugge; het grootste deel van het archief werd dan ook door deze federatie gevormd. Maar ook stukken van andere West-Vlaamse federaties kwamen via allerlei omwegen in het Brugse volkshuis terecht. Voorts omvat het een groot deel van het archief van SP-afdeling Brugge: notulen van het bestuur, verslagen en dossiers met betrekking tot de werking van de 'kernen' (wijkafdelingen), diverse verkiezingscampagnes en grote delen van het archief van diverse lokale afdelingen, zoals Blankenberge, Knokke-Heist, Oostkamp en Zuienkerke. Ten slotte werden ook nog enkele archiefstukken van CSC geweest Brugge, Bond Moyson federatie Brugge-Oostende en van enkele nationale en lokale mandatarissen in de stortingslijst van dit conglomeratarchief opgenomen.

Aangezien Amsab-ISG reeds heel wat partijarchief van de diverse oude socialistische federaties uit West-Vlaanderen beheert⁽¹⁾, is deze schenking zonder meer een belangrijke aanvulling, waardoor nu een quasi volledige collectie van West-Vlaamse socialistische partijarchieven kan geraadpleegd worden.

Het archief (nummer 355) omvat 442 stukken, opgeborgen in 52 dozen (5,72 lopende meter) en is enkel toegankelijk na een gemotiveerde aanvraag bij de archiefvormer.

(1) De federatie Brugge in archief nr. 2, de federatie Kortrijk in archief nr. 3, de federatie Ieper in archief nr. 28 en de federatie Veurne-Diksmuide-Oostende in archief nr. 485.

De teloorgang van de Waalse coöperaties.

Het archief van Maurice Dequenne

Martijn Vandenbroucke, Amsab-ISG

In de loop van de jaren 1984-2004 verwierf Amsab-ISG zowat het hele archief van de koepel van socialistische coöperaties Febecoop en haar voorgangers. Deze schenkingen resulteerden inmiddels in tientallen inventarissen, waarvan deze van de Société Générale Coopérative (SGC) ongetwijfeld de belangrijkste is. Een aantal spin-offs van het immense archief bleef echter nog onverwerkt, hoewel er nog heel wat waardevol materiaal in zit, onder andere de door Maurice Dequenne verzamelde collectie.

Dequenne was begin jaren zeventig boekhoudkundig directeur van Febecoop en lid van het Financieel Comité. Toen de Waalse coöperaties in die jaren in ernstige moeilijkheden verkeerden, werd hij belast met hun reconversie. Voor de coördinatie ervan werd hij aangesteld als - onder meer - algemeen directeur van de Union des Coopérateurs Borains (UCB) en van Au Progrès Jolimont (Haine-Saint-Paul). Dequenne probeerde de Henegouwse coöperaties nog te redden door middel van een grootscheeps fusieplan, dat onder meer leidde tot de creatie van Coop Sud, waarin ook de Union Coopérative Liège betrokken was.